

tése a képzelet és művészi szempontok számára tett engedelmény céltévesztett lenne, a könyv adathűségét hátrányosan befolyásolná. Ilyenformán csak nagy és általános események kapcsán jöhet létre tökéletes koordináció, ahol a történelmi adatszerűség lényegtelenné válik az esemény érzelmileg felfogható jelentősége következtében, s születhetik igazi költemény (*Mohácsi vésznap.*) Néhány hasonló példától eltekintve a költő forma és rímek tekintetében való minden igényessége ellenére többnyire a késői krónikás szerepével kell beérje, az összes megírt mozzanatok tökéletes átélésének lehetőségére folytán.

A megoldás formájából következik, hogy határozott történetiszemlélet nem fedezhető fel a könyvben. Az ifjúság és nép szempontjából azonban, akik számára íródott mégis nagyjelentőségű a kulturtörténeti anyag szándékolt tultengése (*Dávid Ferenc, Károli Gáspár, Bethlen Gábor, Pázmány Péter, Erdély a vallásszabadságért, stb.*), mely a nép önértéke tereli figyelmét a többnyire idegen érdekekért viselt háborúk s idegen vezetői helyett. S ez bizonyos tekintetben utmutatás is, hogy a nemzet életének kulturtörténeti vonatkozásait a történettanítás során időszerű lenne megfelelően kidomborítani. Ha a történelem megverselése továbbra is nyitott és izgató esztétikai probléma marad is, Szentimrei könyvének jelentősége elvitathatatlan abban a tekintetben, hogy mit kell, talán még nálánál is hangsúlyozottabban történelemnek tekintenünk.

(Kovács Katona Jenő)

DARVÁN JÓZSEF: A TÖRÖKVERŐ. (Dante. Budapest, 1938.) A történelmi regény az a puhára vetett ág, ahova a legkisebb erőlködéssel a legnagyobb mennyiségű figurát lehet egymás mellé fektetni. A történelmi regény írója, még a történelmi hűséghez sem köteles ragaszkodni. Azokat a személyeket ragadja ki a történelem mozgólépcsőjéről, akikhez alkotókedve leginkább ragaszkodik. Csávába keveri őket, benne hagyja vagy éppen kiragadja úgy, ahogyan azt a fonál bonyolítása megköveteli. Az igazi történelmi regény nem is támaszkodik szorosan a történelemre. Arra törekszik, hogy a történelemből kimentse a kor és emberrajzot. Az eseményhalmazt tompítja, hogy a mélylélektan segítségével a legmagasabb és legmegrendítőbb fordulatait tudja visszaadni a történelmet alakító ember világot fordító tevékenységének. Szemléltetésül két világhírű történelmi regényre hivatkozunk. Mindkettő korának legeredetibb kifejezője. Az egyik *Tolsztoj Leo: Háború és Békéje*, a másik *Solochov: Csendes Donja*. A két regénynek az a nevezetessége, hogy alig száz évi különbséggel a társadalmat továbbépítő történelmi erők átcsoportosulását mutatja. Tolsztoj regénye pompás futamokon keresztül a 19. század individuális szemléletű történelmi erjedését példázza. Ott csaknem minden *felülről lefelé*: a társadalmi osztályok legmagasabb polcától a legalacsonyabb felé hullámzik. A történelmi levegőt alakító villamos batériák mindig a társadalom magasabb polcain fekszenek s azok, akik valaha is számítottak a történelem forgatásában, ide kellett, hogy a maguk huzalait beszöjűjék. Olyan végtelenbe nyúló világnak látszott ez, amely beépítettségénél, évszázados hagyományainál, uri erőszakánál fogva, a tömegek millióinak megváltozhatatlan állapotát igen kevéssé tette reményessé. A társadalom hullámzása csakis felülről kezdődhetett, mert ami alatta volt, nem számított, társadalomnak. Solochov viszont tüneményes bravurral (amellett az ősi, hagyományos, költői elemek érintetlenül hagyásával) éppen azt mutatja meg, hogy a történelmi test ideghálózata hogyan lesz a talntól a tetőre érzékennyé, hogyan változik meg apránként az alakító erő alulról felfelé való mozgásá, mintha a szél, a levegő, a természet és az ember egymásra ható köl-

csönössége is tökéletesen megfordult volna. Solochoy regénymonstrumában az a legvilágítóbb, hogy a brutális, eddig soha számban nem vett embermennyiség hogyan finomodik, hajlik az író éles bonckése alatt a történelem elfojtott dohos pincéiből napvilágra türemlett kitűnő minőségé.

Az emberi történelem utja, mióta az individuális gazdálkodás serpentinjeit rójja, az erőszak és ököljog jeleit mutatja. Minden magasra fejlesztett feszültséget, úgy kifelé, mint befelé vérömléssel enyhítettek. A háborúk és csaták százai jelzik az emberi előrehaladás folytonos elgáncsolását. Ma már csaknem köztudat, hogy az öldöklés és a vérszomj olyan eredendő emberi tulajdonságok, amiről talán sohasem fog lemondani.

Azok a történelmi regényírók, akik technikai tudásukkal ragaszkodtak ahhoz, hogy az ember vérengző állat, örömmel csatlakoztak a szép és minél véresebb haditettek leírásához. Olvasóiknak előszeretettel faragtak romantikus emberfeletti példányokat, akiket követni dicsőség volt. Az embernek az életben való mozgását rendszerint az állatok erősebb-gyengébb küzdelmének elméletéhez kötötték. Ugy állították be, hogy az emberek egymás és a világ elleni küzdelme nagyrészt attól függ, hogy mennyire tud a hadigépek fogaskerekeinek fürgeségébe bekapcsolódni. Ugy a történelmi „tudomány“, mint a történelmi regény nagy átlaga sohasem volt más, mint azon dicsőség élérése s azon szemhomályosító törekvés kikövezése, hogy a nagy hadvezér éppen úgy jöhet a legalacsonyabbról, mintahogy természetes, hogy a legmagasabbról jön. Hogy a hadidicsőség mindenekfelett az ember mindenkori bármilyen nyomoruságos életének egyetlen megváltója és élete célja. A vér és faj mithosza nem napjaink találmánya, hanem a mindenkori harciszekerek napjainkig elérkezett motorizált, hangosan pöffögő változata.

Darvas József a fiatal magyar írógeneráció egyik igen figyelemreméltó tehetsége, a *Törökverő* című történelmi regényében Hunyadi János korát tárgyalja. Ez az első ilyen irányu munkája egyben első nagyobb munkája is. Már a legutóbbi, folyóiratfolytatásban megjelent regénye, egy parasztszalád története olyan forráskutatást engedett sejteni, amely a jobbágyok életén keresztül el kellett, hogy jusson a magyar történelem valamely nevezetes korszakához, ahol tanulmányait hasznosíthatja. Darvas Hunyadi Jánost választotta leírásra alkalmasnak. Történelmi regényében nem szalad bele az igen hálás hősi pátoszba. Hunyadi sokkal inkább kisnemesbe oltott paraszt, mintsem azok a nagyurak, akik vele együtt az ország sorsát intézték. Darvas úgy érzékelteti, hogy Hunyadit éppen az a hallatlan láz fűti, hogy egyenrangúvá váljék az országintézőkkel, legalább vagyonban, (ami sikerül is neki, négy millió hold földet vallhatott lassanként magáénak.) Műveltségben meglehetősen pallérozatlan. A renaissance arról volt nevezetes, hogy kettérepesztette a katolikus egyház univerzális hatalmát. Ez nemcsak egyszerű egyházi ügy volt, hanem az emberiség fejlődésének egyik mélyen szántó korszaka. „Az ember már felfedezte önmagát és a nagy szellemi forradalom megbontotta a középkor egységét“, — írja valahol Michelet.

Darvas arra törekszik, hogy ezt a korszellemet híven visszaadja. Az ő Hunyadija, — bár törökverő, — mégsem a csaták és háborúk nagymestere, hanem annak az önmagával és másokkal vívódó századnak egyik szilárd pontja. Talán éppen műveltségi hiányai tették őt erőssé és ellenállóvá kora eretnek szellemével szemben, amely az akkori Magyarországán mégis csak Márkai (Marchiai) Szent Jakab inkvizitor és kapisz-

tránói Szent János, a valaha is élt szerzetesek egyik legfanatikusabbjának kora volt. Hunyadi feleségét — Szilágyi Erzsébetet — viszont úgy szerepelteti Darvas, mint korának alapos műveltségű asszonyát. Hunyadinak vele szemben sincs más teendője, mint önmagát megőrizni. Panaszai, vágyainak teljesítetlensége, a huszitizmus állandó testközelsége, a művelt főurak gáncsvetései, a maga csetlő-botló, csak a természetes eszére támaszkodó egyedülisége valósággal belekergetik az egyetlen megoldásba: menekülni a lélek belső rágódásától, a legkalandosabb kockázatú törökmegrohanásba. S mivel sokkal inkább a nyers szerencse fia, mintsem az elmélyedő töprengése, minden vállalkozása csaknem maradék nélkül sikerül.

Darvas páratlan finomsággal jellemzi Szilágyi Erzsébet szerepét, aki nagyasszonyi belenyugvással fogadja férjéül Hunyadit s bár érdeklődése százszorosán tulcsap az érdes, — bár kétségtelen eredeti hadfiúén, — élete egész elfojtott némaságát két fia szeretetén kárpótolja, akikből a kisebbiket, Mátyást magának való embernek neveli...

Hunyadi János korát Darvas kissé alulról felfelé is megmutatja. A jobbágyok, huszita papok vergődését, embertelen állapotát, fogcsikorgató túrését és egyéni kirobbanásait nem titkolja. Felejthetetlen mondatokat ad szájukba Nádorfehérváron, ahol Kapisztrán János égi ígéreteitől megbabonázva csaknem pusztá kézzel rohannak a törökre, azokat megverik, de nyughatatlanul tovább akarják üldözni, holott sokkal kevesebben vannak és láthatólag gyöngébbek is. De az a tudat, hogy vissza kell menniök jobbagyságuk színterére, az a tudat, hogy az égben édes semmittevés és feloldozás várja őket, olyan hisztérikus kitörésbe sodorja, hogy mindannyiukon a halnvágyás öröme hatalmasodik el s el-esett bajtársaik sorsáért óbégatnak szüntelenül.

Mint minden történeti regénynek, — ha nem akar tulságosan szétfolyni, — az a hátránya, hogy egyszerre egyforma erővel nem tárgyalhatja a feliülről lefelé és alulról felfelé húzó történelemalakító vonalat. Így címének megfelelőleg, Darvas csupán Hunyadi kibukolása mellett állapodik meg, míg az alsó népség szorgosabb dolgai-ról, mégiscsak másik könyvben várhatjuk a számadását. (*Pap Gábor*)

A „TATRA“ METAMORFOZISA. Helyesen állapította meg egy-két évvel ezelőtt egyik esztétánk, hogy Szlovenszón a magyar író nem annyira könyvekben, mint inkább folyóiratokban, napilapok irodalmi mellékleteinek hasábjain örökölte meg magát. Versek, novellák, regények, tanulmányok garmadája jelent meg folyóiratokban és napilapokban, anélkül, hogy később, ha még oly értékesek voltak is ezek az irodalmi megnyilatkozások, könyvalakban kerültek volna az olvasó elé. Ezért nem volt itt soha érdektelen, hogy a megnyilatkozási helyek milyen területek, a sok klikk és irodalmi asztaltársaság, illetve politikai párt közül melyik tartotta kezében egyik-másik folyóiratunk irányítását. A legszebb és legígéretesebb sajtóindulások, ha kezdetben némely szabadabb szemléletű, a demokratikus, haladó szellemű írók bevonásának szükségességét sürgető szerkesztők vezetésével is történtek, eddig politikai nyomásra előbb-utóbb, kivétel nélkül, elhajlottak. A csehszlovákiai magyar folyóiratok sorsát nem a szellem hívatott emberei határozták meg, hanem a kisebbségi magyar pártpolitikusok beavatkozása és főleg aktív irányítása pecsételte meg.

Az irodalom és politika (nem irodalompolitika!) Csehszlovákiában az elmúlt két évtized alatt párhuzamosan futott. A politikusok szerepe az irodalomban (*Magyar Írás, Szentiváni Kuria*, stb.), szinte természetes.